

УДК 378.6

Педорич А. В.,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри педагогіки та гуманітарних дисциплін,

Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна

АКТИВІЗАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ЧИТАННЯ ЛЕКЦІЙ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто питання активізації пізнавальної діяльності студентів під час читання лекцій у закладах вищої освіти. Досліджено використання на практиці різних видів нетрадиційних лекцій: проблемна лекція, лекція-провокація (лекція із запланованими помилками), лекція на двох, лекція-візуалізація, лекція-прес-конференція, лекція-консультація, лекція-діалог.

Розкрито особливості сприйняття лекційного матеріалу через призму використання принципів осучаснення традиційної лекції. Експериментально виявлено особливості протікання проблемної лекції, лекції-провокації, лекції-візуалізації молодіжною аудиторією денної форми навчання і більш дорослою аудиторією слухачів заочної форми навчання та курсів підвищення кваліфікації. Запропоновано варіанти порад під час проведення лекційних занять у закладах вищої освіти залежно від специфіки аудиторії.

Ключові слова: лекція, принципи контекстного навчання, проблемна лекція, лекція-провокація, лекція на двох, лекція-візуалізація, лекція-прес-конференція, лекція-консультація, лекція-діалог.

Постановка проблеми. Лектор, починаючи з Середньовіччя, був провідною фігурою в системі вищої освіти, проте нині це твердження піддали критиці не тільки з боку відомих експертів у сфері освіти, а й з боку студентів. Загальне зниження інтересу студентів до пізнання і навчання призвело до того, що можна почути, як деякі студенти називають лекції «марними». Адже найчастіше у закладах вищої освіти використовують традиційні лекції презентуючого характеру, коли метою є виклад максимального обсягу навчального матеріалу за відведений час. Така лекція, як правило, має суто інформаційний характер і побудована переважно на активності викладача, а не студентів, тому є реальна потреба в активізації сприйняття студентами навчального матеріалу під час лекційних занять.

У світлі активного впровадження нових інформаційних технологій інформаційна роль лекції перестає бути основною, проте посилюється її мотиваційна, оціночна, розвиваюча, методологіч-

на, виховна функція. Неодноразово порушувалося питання про заміну лекцій сучасними інформаційними системами та технозаборами, а викладачів – оптимізувати.

Однак потрібно пам'ятати, що лекція – форма живого безпосереднього контакту, взаємодії лектора з аудиторією і їй немає адекватної заміни, хоча час такого спілкування може бути скорочено або збільшено, а його характер повинен набувати рис дискусії, відкритого мислення і творчості [4, с. 189].

Лекційна форма роботи дозволяє використовувати харизму лектора, його емоційний стан у момент читання лекції. Таким чином лектор особисто може незрівнянно більш переконливо, ніж загальний виклад матеріалу для всіх підручників або електронних посібників, розкрити ідеї гуманізму, патріотизму, служінню потребам суспільства, громади, громадянського обов'язку, особистісної відповідальності і т. ін. [6, с. 40].

Ми впевнені, що вдале використання методів та технологій, спрямованих на активізацію пізнавальної діяльності студентів у закладах вищої освіти, що урізноманітнюють традиційну лекційну систему навчання, підвищує результативність навчання, сприяє розвитку та творчій активності студентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми проведення лекцій у закладах вищої освіти досліджені багатьма зарубіжними та вітчизняними вченими, серед яких: А. О. Галай, Л. В. Головка, В. Г. Казаков, Л. Г. Кайдалова, Л. В. Кондрашова, К. В. Корсак, А. І. Кузьмінський, П. Г. Лузан, В. К. Марігодов, О. В. Михайличенко, Л. Ф. Панченко, О. О. Тележкіна, В. П. Черних, М. М. Фіцула та інші. Однак особливості проведення лекційних занять на сучасному етапі розвитку вищої освіти в Україні недостатньо досліджені.

Останнім часом лекційні години за багатьма навчальними дисциплінами скоротилися. Це пов'язано з акцентуванням на самостійну роботу студентів, збільшення кількості годин для позааудиторного навантаження. Частково проблема зменшення кількості лекційних годин компенсується великою кількістю як друкованих, так і електронних джерел інформації, звідки студент самостійно може почерпнути знання. У зв'язку з цим інформаційна функція лекції перестає бути провідною, поступаючись

місцем розвиваючій. Завдання лектора в сучасних умовах – не просто видавати готовий матеріал, а спонукати студента до пошукової діяльності, навчити його думати, міркувати.

Формулювання цілей статті (постановка завдань) полягає у дослідженні шляхів удосконалення лекційних занять у закладах вищої освіти шляхом впровадження в навчальний процес різних методичних підходів, спрямованих на активізацію пізнавальної діяльності студентів.

Виклад основного матеріалу. Інформатизація освіти не означає відмову від лекції як форми організації навчання у вищій школі. Слід вести мову тільки про те, що необхідно шукати шляхи утвердження цієї класичної форми організації навчання із врахуванням нових реалій [8, с. 74].

Перебудова системи освіти висуває нові вимоги до особистості педагога, методів і технологій викладання. Формується нова ситуація взаємодії викладача та аудиторії у всіх видах навчально-пізнавальної діяльності, перш за все, в лекційній. Педагог в усі часи був не тільки передавачем інформації, а й впливав на людей змістом і силою свого слова.

Під час читання лекцій викладач постійно повинен пам'ятати про те, що дорослі студенти і слухачі хочуть не тільки засвоїти зміст навчального матеріалу з дисципліни, передбачений навчальною програмою, зрозуміти теоретичні викладки, закономірності та механізми процесів і явищ, а й очікують вияв особистої думки викладача в окремих проблемних питаннях.

Слід враховувати й ті обставини, що дорослі більш зацікавлені в конкретному вирішенні практичних проблем, ніж в отриманні загальнотеоретичної інформації. Якщо вони розуміють, що цілі і зміст дисципліни відповідають їхнім потребам, то вони повністю приймають відповідальність за навчання на себе.

Тривалий час передача навчальної інформації здійснювалася в основному у формі традиційної лекції. Психолого-педагогічними дослідженнями встановлено, що традиційна лекція являє собою процес передачі знань у готовому вигляді. Традиційну лекцію робить успішною використання таких пунктів:

а) використання сучасних технічних засобів навчання (діафільми, кінофільми, відеоматеріали, дисплеї, гнучкі автоматизовані системи і т. ін.);

б) застосування тестового контролю знань (тести можуть бути використані як вхідний контроль знань – для визначення вихідних знань перед викладом лекційного матеріалу, так і вихідний контроль знань – для виявлення ступеня засвоєння змісту навчального матеріалу в кінці лекції).

Лекції в традиційному розумінні – це послідовний виклад змісту курсу, що, як правило, вже зроблено в хороших підручниках. Викладач у ролі лектора може дати лише авторську інтерпретацію підручника. Цей спосіб відомий всім, хто отримував вищу освіту. Але подібна форма занять викликає явне стомлення слухачів і знижує інтерес до навчання. У зв'язку з цим виникла нагальна потреба в розробці та використанні в навчальному процесі нових форм і методів активного контекстного навчання (аналіз конкретних ситуацій, ігрове проектування, мозкова атака, розігрування ролей, навчально-ділові ігри та ін.) І в удосконаленні, активізації, трансформації, видозміні традиційних форм лекцій. Адже в умовах, коли розвивається вся система вищої освіти, змісту навчання і форми вивчення змісту – проведення лекцій не може залишатися традиційною, незмінною.

В основі нетрадиційних форм лекцій лежать такі принципи контекстного навчання:

а) принцип проблемності. Цей принцип передбачає подання навчального матеріалу у вигляді проблемних ситуацій і залучення слухачів у спільний аналіз та пошук рішень. Проблемний зміст лекції має передаватися в проблемній формі;

б) принцип ігрової діяльності. Для активізації слухачів доцільно використовувати ігрову діяльність за допомогою ігрових процедур: розігрування ролей, мозкової атаки, бліц-гри і т. ін. Застосування їх на початку лекції сприяє зняттю емоційної напруги, створення творчої атмосфери та формування пізнавальної мотивації. Досвід останніх десятиліть підтвердив, що використання гри не повинно обмежуватися періодом дитинства. Нині успішно впроваджуються в практику навчання й управління ділові ігри, що дозволяють у формі ділової гри вирішувати серйозні професійні завдання як навчального, так і дослідницького плану;

в) принцип діалогічного спілкування. Активізація лекції передбачає використання певних методичних прийомів включення

слухачів у діалогічне спілкування, що відбувається у вигляді зовнішнього і внутрішнього діалогу;

г) принцип спільної колективної діяльності. Проведення невеликих дискусій у ході лекції під час аналізу і вирішення проблемних ситуацій дозволяє створити активну, творчу та емоційно позитивну атмосферу. При цьому створюються умови самоорганізації колективної діяльності студентів;

д) принцип двоплановості. Двоплановість виявляється під час впровадження в лекцію ігрових елементів. У цьому випадку здійснюється два плани: перший план – умовний, ігровий; другий план – реальний, спрямований на формування і розвиток умінь і навичок за фахом [2, с. 38–41; 7, с. 32–74].

Для того, щоб зробити процес навчання цікавим і ефективним, педагоги застосовують свої професійні хитрощі та прийоми. Педагогічний прийом являє собою окремий акт взаємодії суб'єктів виховання, спрямований на досягнення конкретного виховного завдання [4, с. 269].

Відомий вітчизняний педагог минулого століття А. С. Макаренко визначав педагогічний прийом як «спосіб дотику до особистості» [9], а наш сучасник А. А. Гін – як «інструмент творчості» [3, с. 3]. У цих коротких визначеннях, на наш погляд, відображена сутність педагогічного прийому – творча взаємодія особистостей викладача і студента щодо досягнення конкретної мети.

Педагогічні прийоми – поле для творчості педагога, проте їх різноманіття недостатньо використовується в освітньому процесі закладів вищої освіти.

Питання використання педагогічних прийомів у системі вищої професійної освіти порушені вченими [1; 11; 12], особливо в частині формування загальнокультурних або професійних компетенцій. Розвивати у студентів компетенції, що включають їхню здатність застосовувати знання, вміння та особистісні якості в стандартних і нестандартних ситуаціях професійної діяльності, необхідно під час реалізації освітніх професійних програм відповідно до Державного стандарту вищої освіти.

Давайте розглянемо коротко особливості кожного виду нетрадиційних лекцій. *Проблемна лекція*. Суть проблемної лекції полягає в тому, що викладач на початку і у ході викладу навчального

матеріалу створює проблемні ситуації і втягує слухачів у їх аналіз. Вирішуючи суперечності, закладені в проблемних ситуаціях, студенти самостійно можуть прийти до тих висновків, які викладач повинен повідомити як нові знання. При цьому викладач, використовуючи певні методичні прийоми включення слухачів у спілкування, ніби змушує, «підштовхує» їх до пошуку правильного вирішення проблеми. На проблемній лекції студент перебуває в соціально активній позиції, особливо коли вона відбувається в формі живого діалогу. Він висловлює свою позицію, задає запитання, знаходить відповіді і представляє їх на суд усієї аудиторії. Коли аудиторія звикає працювати в діалогічних позиціях, зусилля педагога окупаються сторицею – починається спільна творчість.

У дисертаційному дослідженні В. М. Манько виділяє такі найважливіші особливості лекції проблемного характеру: наявність проблемних ситуацій; розкриття суперечливих тенденцій; постановка перед аудиторією проблемних запитань; участь слухачів у вирішенні проблем на лекції; оформлення кінцевих висновків на основі доказового аналізу різних поглядів під час вирішення проблем, що розглядаються [10, с. 312].

Під час проведення лекцій проблемного характеру процес пізнання студентів наближається до пошукової, дослідницької діяльності. Основне завдання лектора полягає не в передачі інформації, а в залученні студентів до вирішення об'єктивних суперечностей наукового знання. Це формує розумову активність здобувачів вищої освіти, породжує їх пізнавальну активність.

У молодіжній аудиторії студенти не бояться сказати явну дурість, іноді навіть роблять це спеціально, щоб повеселити оточення. Досвідчений викладач здатний повернути це на користь навчання. Труднощі під час проведення проблемної лекції у дорослої аудиторії полягає в тому, що дорослі, як правило, не попадаються на провокацію і відповідають на запитання тільки тоді, коли точно знають відповідь. Інакше кажучи, у дорослих слухачів високий рівень контролю. Викладач повинен бути готовий до ситуації, коли людини, яка знає точну відповідь (або думає, що знає) в аудиторії не опиниться.

Лекція-провокація (лекція із запланованими помилками). На такій лекції особливе місце посідає вміння слухачів оперативно аналізувати інформацію, орієнтуватися в ній і оцінювати її.

Після оголошення теми лекції несподівано для слухачів викладач повідомляє, що в ній буде зроблено певну кількість помилок різного типу: змістовні, методичні, поведінкові і т. ін. При цьому викладач повинен мати перелік цих помилок на папері, який він на прохання слухачів зобов'язаний показати в кінці лекції. Тільки в цьому випадку забезпечується повна довіра аудиторії до викладача. Лекцію-провокацію найкраще проводити в аудиторії з однаковим рівнем підготовки студентів по темі, що вивчається. Середня кількість помилок на 1,5 години лекції – 7–9. Слухачі в кінці лекції повинні назвати помилки, разом з викладачем або самостійно дати правильні версії вирішення проблем. Для цього викладач залишає 10–15 хвилин (час залежить від загальної тривалості лекції і складності теми). Вихідна ситуація створює умови, ніби змушуючи слухачів до активності: треба не просто сприймати інформацію, щоб запам'ятати, а сприймати, щоб проаналізувати й оцінити. Важливий і особистісний момент: цікаво знайти у викладача помилку.

Цілком можливо, що в кінці, коли проводиться аналіз помилок, слухачі знайдуть їх більше, ніж було заплановано. Викладач повинен це чесно визнати (а підтвердженням буде перелік помилок). Однак мистецтво викладача полягає в тому, що він і ці незаплановані помилки використовує для реалізації цілей навчання. Поведінка слухачів характеризується двоплановістю: з одного боку, сприйняття та осмислення навчальної інформації, а з іншого – «гра» з педагогом.

Лекція із запланованими помилками вимагає великої лекторської майстерності і почуття відповідальності, ретельного відбору матеріалу для помилок і їх маскування в тканині викладу. Для викладача конструювання такої лекції – своєрідна перевірка на компетентність. Адже з точки зору методики необхідно в позитивному матеріалі виділити найбільш складні, вузлові моменти і представити їх у формі помилки, при цьому виклад матеріалу має бути природним.

Найчастіше побоювання викладача пов'язано з тим, що студенти запам'ятають помилки, а не потрібну інформацію. Як показує практика і досвід викладачів, ці побоювання – перебільшені.

Лекція із заздалегідь запланованими помилками дозволяє розвинути в студентів уміння оперативного аналізувати професійні ситуації, виступати в ролі експертів, опонентів, рецензентів, виділяти неправильну і неточну інформацію. Підготовка викладача до такої лекції полягає в тому, щоб закласти певну кількість помилок змістовного, методичного або поведінкового характеру. Завдання слухачів полягає в тому, щоб у ході лекції відзначати в конспекті виявлені помилки. У кінці лекції 10–15 хвилин відводиться на розбір помилок. Досвід показує, що студенти заочної форми навчання або слухачі курсів підвищення кваліфікації до запланованих помилок у лекції і пов'язаної з цим необхідністю вносити виправлення в конспект ставляться спокійніше, ніж студенти денної форми навчання. Тому дорослим така форма проведення лекцій підходить більше.

Лекція на двох. Це робота двох викладачів, які читають лекцію з однієї і тієї ж теми, взаємодіючи на проблемно-організованому матеріалі як між собою, так і з аудиторією. У діалозі викладача і аудиторії здійснюється постановка проблеми та аналіз проблемної ситуації, висунення гіпотез, їх спростування або підтвердження, вирішення суперечок, що виникають, і пошук рішень. Така лекція містить у собі конфліктність, яка виявляється як в несподіванці самої форми, так і у структурі подачі матеріалу, який будується на зіткненні протилежних точок зору, поєднанні теорії і практики. У взаємодії розкриваються психологічні якості людей. Зовнішній діалог відбувається у вигляді діалогічного спілкування двох лекторів та слухачів, внутрішній діалог – самостійне мислення формується за наявності досвіду активної участі в різних формах зовнішнього діалогу. Лекція створює поліфонію, емоційно позитивну атмосферу, високий ступінь мотивації і залучає слухачів до активного діалогу. Слухачі отримують наочне уявлення про способи ведення діалогу, а також можливість брати участь у ньому безпосередньо. Методика читання подібної лекції пропонує, перш за все: а) вибір відповідної теми, в змісті якої є суперечності, різні точки зору або високий ступінь

складності; б) підбір двох педагогів, сумісних як з точки зору стилю мислення, так і способу спілкування; в) розробку сценарію читання лекції (блоки змісту, розподіл за часом).

Ця лекція є міні-грою, «театром двох акторів». Вона передбачає високий рівень імпровізації в поведінці лекторів, виступ яких має бути природним і невимушеним. Як один з методичних прийомів досягнення цієї мети пропонується одному викладачеві вводити в лекцію несподівану, нову для іншого інформацію, на яку той повинен реагувати.

Однією з труднощів під час проведення лекції удвох (лекції-дискусії багатьох фахівців), особливо під час навчання дорослих, є звична установка – навчаються на отримання достовірної інформації з одного джерела.

Лекція-візуалізація. Її застосування пов'язано, з одного боку, з реалізацією принципу проблемності, а з іншого – з розвитком принципу наочності. У лекції-візуалізації передача аудіоінформації супроводжується показом різних малюнків, структурно-логічних схем, опорних конспектів, діаграм, комбінованої інформації (слайди, діафільми, відеозапис, дисплеї, кінофільми).

Така наочність компенсує недостатню видовищність навчального процесу. Основний акцент у цій лекції робиться на більш активне включення в процес мислення зорових образів, тобто розвитку візуального мислення. Опора на візуальне мислення може істотно підвищити ефективність подачі, сприйняття, розуміння і засвоєння інформації, її перетворення в знання.

Грунтуючись на досягненнях психологічної і педагогічної наук у сфері проблеми візуального мислення, в лекції доцільно значну частину інформації передавати в наочній формі, розвивати у слухачів навички та вміння перетворювати усну та письмову інформацію у візуальну форму. Це повинно позначитися на якості засвоєння матеріалу, стимулювання мислення і досягнення професійних цілей. Великий обсяг інформації, що передається на лекції блокує її сприйняття і розуміння. Засобом виходу з цих труднощів можна вважати використання візуальних матеріалів за допомогою технічних засобів. Цей метод дозволяє збільшити обсяг переданої інформації за рахунок її систематизації, концентрації і виділення найбільш значущих елементів. Як відомо, у

сприйнятті матеріалу труднощі викликає уявлення абстрактних (що не існують у візуальній формі) понять, процесів, явищ, особливо теоретичного характеру. Візуалізація дозволяє значною мірою подолати ці труднощі і надати абстрактним поняттям наочний, конкретний характер.

Процес візуалізації лекційного матеріалу, а також розкодуння його слухачами завжди породжує проблемну ситуацію, вирішення якої пов'язане з аналізом, синтезом, узагальненням, розгортанням і згортанням інформації, тобто з операціями активної розумової діяльності.

Форма лекції являє собою своєрідну імітацію професійної ситуації, в умовах якої необхідно сприймати й осмислювати, і оцінювати велику кількість інформації. Методика читання подібної лекції передбачає попередню підготовку візуальних матеріалів відповідно до її змісту. Кожен тип наочності оптимальний для донесення якоїсь певної інформації. Це дозволяє сконцентрувати увагу на найбільш суттєвих аспектах повідомлення.

Аналіз використання лекції-візуалізації дозволяє зробити такі висновки: а) подібна лекція створює своєрідну опору для мислення, розвиває навички наочного моделювання, що є способом підвищення не тільки інтелектуального, а й професійного потенціалу студентів; б) вибір способів досягнення і типів наочності залежить від теми.

Лекція «прес-конференція». Зміст оформляється за запитом (із запитань) аудиторії із залученням декількох викладачів. Викладач просить слухачів письмово протягом 2–3 хвилин поставити йому цікаве для кожного з них запитання з оголошеної теми лекції. Далі викладач протягом 3–5 хвилин систематизує ці питання щодо їх отримання і починає читати лекцію.

Слухачі можуть поставити провокаційні запитання. Подібна лекція має характер «бліц-гри», в якій слухачі відіграють роль учасників прес-конференції, а викладач виконує роль ведучого прес-конференції, демонструючи способи організації подібного заходу.

Основними завданнями викладача є обов'язкова відповідь на будь-яке запитання й оцінка типів питань залежно від їх змісту. Структура лекції може бути двох видів: а) ціла, пов'язаний ви-

клад проблеми; б) брифінг, тобто на всі запитання, що ставляться слухачами, даються короткі відповіді.

Лекція-консультація. За типом вона близька до попередньої, відмінність полягає в тому, що запрошений фахівець слабо володіє методами педагогічної діяльності. Консультавання шляхом читання лекції дозволяє активізувати увагу слухачів і використовувати професіоналізм запрошеного фахівця.

Лекція-діалог. Зміст подається через серію запитань, на які слухач повинен відповідати безпосередньо у ході лекції. До цього типу приєднується лекція із застосуванням техніки зворотного зв'язку, а також програмована лекція-консультація.

Пітер Ж. Фредерік [5, с. 117] у своїй статті «Вісім варіантів читання лекцій» задається запитанням: «Чи є найбільш ефективною лекція, в якій студенти можуть самі брати участь?» – і приходить до висновку, що «така лекція являє собою плідну розумову роботу студентів ... ». Крім того, Пітер Ж. Фредерік пропонує вирішувати проблему зосередження уваги студентів шляхом чергування міні-лекції та її обговорення, переносячи навантаження з викладача на студентів і навпаки кожні 15–20 хвилин, оскільки саме через такий проміжок часу увага розсіюється і лекція втрачає ефективність.

Висновки. Як бачимо, різні варіанти лекцій мають свої переваги і недоліки. Незважаючи на очевидні переваги лекцій, останнім часом знову виникають сумніви щодо їх доцільності, зокрема через пасивність слухачів. Ці сумніви посилюються завдяки значній забезпеченості підручниками і великим можливостям сучасних технічних засобів навчання, програмованого навчання і т. ін.

Лекція від століття до століття змінювалась, не залишалась закостенілою. І сьогодні вона прагне трансформуватися у щось більш сучасне. Але тільки лекційне заняття, на якому буде поєднуватись керівна роль педагога з високою активністю студентів на основі використання сучасних інноваційних (інтерактивних, мультимедійних) технологій, дає можливість опрацювати великий обсяг навчального матеріалу, налагодити оперативний зворотний зв'язок зі студентами, інтенсифікувати співпрацю по лінії викладач – студент та досягти високих результатів навчальної діяльності.

Ще одне запитання, яке хвилює викладачів-початківців: «Чи слід студентам конспектувати лекції?» Різні викладачі мають різні точки зору на це питання. На наш погляд, студенти повинні занотовувати основні тези лекції, але викладач не повинен перетворювати лекцію в диктант. У подальшому плануємо розглянути особливості читання лекцій у закладах вищої освіти зі специфічними умовам навчання.

Список використаних джерел

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
2. Загвязинский В. И. Вузовская лекция в структуре современного учебного процесса. *Образование и наука*. 2014. № 2 (111). С. 34–46.
3. Ибрагимов Г. И., Ибрагимова Е. М., Гайнутдинов Р. Г. Дидактические условия совершенствования лекции в рамках информатизации образования. *Профессиональное образование в России и за рубежом*. 2014. № 3 (15). С. 73–77.
4. Герасимова Т. С. Психолого-педагогический минимум для внештатных преподавателей. *Методист*. 2007. № 2. С. 38–43.
5. Змеёв С. И. Технология обучения взрослых: учебное пособие для студентов высших учебных заведений. Москва: Академия, 2002. 128 с.
6. Макаренко А. С. Методика виховної роботи. Київ: Рад. школа, 1990. 366 с.
7. Гин А. А. Приемы педагогической техники: свобода выбора, открытость, деятельность, обратная связь, идеальность: пособие для учителя. 7-е изд. Москва: Вита-Пресс, 2006. 112 с.
8. Воропаев В. И. Педагогические приемы по предупреждению конфликтных ситуаций в процессе учебно-тренировочного процесса по гиревому спорту в вузе. *Наука и образование в современной конкурентной среде*: сб. матер. междунар. науч.-практ. конф.: в 3 ч. Уфа, 2014. С. 150–154.
9. Павлова Л. В. Педагогический прием «Учебный ассистент» как фактор активизации учебно-познавательной деятельности студентов на занятиях по инженерной графике. *Концепт*. 2012. № 7. С. 32–36.
10. Чони Ю. И. Инженерный стиль мышления и педагогические приемы его формирования в процессе обучения в техническом вузе. *Вестник Казанского технологического университета*. 2013. № 2. С. 256–259.
11. Манько В. М. Теоретичні та методичні основи ступеневого навчання майбутніх інженерів-механіків сільськогосподарського вироб-

ництва: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Терноп. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. Київ, 2005. 528 с.

12. Дидактика высшей школы: сб. рефератов / за ред. М. А. Гусак-овского. Минск: БГУ, 2005. 162 с.

Pedorych A. V.,

candidate of Pedagogical Sciences,

associate professor at the Department of Pedagogy
and Humanitarian Disciplines,

Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine

ACTIVATING OF COGNITIVE ACTIVITY OF STUDENTS DURING LECTURING IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

This article deals with an issue of activating cognitive activity of students during lecturing in higher education institutions. The historical development and the present place of lectures in educational activities of students and learners in higher education institutions are analyzed.

The questions of the traditional lecture updating through the principles of contextual education are revealed: the principle of problematicity; the principle of gaming activity; the principle of dialogue communication; the principle of collective activity and the principle of dual-progress.

Using in practice of different kinds of non-traditional lectures: a problematic lecture, a lecture-provocation (lecture with planned mistakes), a lecture-twice, a lecture-visualization, a lecture-press conference, a lecture-consultation, a lecture-dialogue are researched. The course of different types of above-mentioned lectures depending on the audience, who listened to lecture material, is analyzed.

The features of lecture material perceiving through the prism of using of updating principles are revealed. Course features of a problematic lecture, a lecture-provocation, a lecture-visualization by the young audience of the day-time form of education and by the adult students of correspondence form of training and postgraduate courses are revealed. Variants of counsels for lecturing in higher education institutions depending on audience are proposed.

The study has shown: the method of a lecturing lesson has to be transformed, but it is irrational to reduce the number of lecturing or to reject this type of training. The lecture is that variant of teaching and educational fervor, where individual role of a teacher and the great activity of students encourage to study a lot of educational material, to establish operational feedback, to intensify cooperation between teachers and students and to achieve high educational results.

Key words: *lecture, contextual teaching principles, problematic lecture, lecture-provocation, lecture for two, lecture-visualization, lecture-press conference, lecture-consultation, lecture-dialogue.*

References

1. Goncharenko, S. U. (1997), *Ukrainian pedagogical vocabulary*. Kyiv: Libid. 376 p.

2. Zagvyazinsky, V. I. (2014), "University lecture in the structure of the modern educational process". *Education and science*. № 2 (111). p. 34–46.

3. Ibragimov, G. I., Ibragimova, E. M., Gainutdinov, R. G. (2014), "Didactic conditions for improving the lecture in the framework of informatization of education". *Professional education in Russia and abroad*. № 3 (15). p. 73–77.

4. Gerasimova, T. S. (2007), "Psychological and pedagogical minimum for freelance teachers". *Methodist*. № 2. p. 38–43.

5. Zmeev, S. I. (2002), *Technology of Adult Education: A manual for students of higher educational institutions*. Moscow: Akademiya. 128 p.

6. Makarenko, A. C. (1990), *Vyhovnoi robotics technique*. Kyiv: Glad. School. 366 p.

7. Gin, A. A. (2006), *Receptions of pedagogical technology: freedom of choice, openness, activity, feedback, ideality: teacher guide: 7th ed.* Moscow: Vita-Press. 112 p.

8. Voropaev V. I. (2014), "Pedagogical techniques for the prevention of conflict situations in the process of the training process on weightlifting in high school". *Science and education in a modern competitive environment: Sat. Mater international scientific-practical Conf.: in 3 hours*. Ufa. p. 150–154.

9. Pavlova, L. V. (2012), "Pedagogical Reception "Educational Assistant" as a factor in activating educational and cognitive activity of students in engineering graphics classes". *Concept*. № 7. p. 32–36.

10. Choni, Yu. I. (2013), "Engineering style of thinking and pedagogical methods of its formation in the process of training in a technical college". *Bulletin of Kazan Technological University*. No. 2. p. 256–259.

11. Manko, V. M. (2005), *Theoretical and Methodical Foundations of the Step-by-Step Navchennya Maybutnikh Engeneriv-mekhanikil Slilkogosparskogo virobnitstva: Dis. ... doc ped. Sciences: 13.00.04 / Ternop. nat ped. univ im. Volodymyr Gnatyuk*. Kyiv. 528 p.

12. *Higher School Didactics: Sat. abstracts (2005) / ed. M. A. Gusakovsky*. Minsk: BSU. 162 p.